

TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Universul Juridic
București
-2011-

CUPRINS

Prefață.....	5
--------------	---

CAPITOLUL I

TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI.

ENCICLOPEDIA ȘI FILOZOFIA DREPTULUI	9
1. Enciclopedia juridică	9
2. Permanențele juridice	11
3. Însemnătatea enciclopediei juridice.....	12
4. Filosofia dreptului	13

CAPITOLUL II

DREPTUL ÎN SISTEMUL NORMATIV SOCIAL

1. Considerații generale	16
2. Clasificarea normelor sociale	18
3. Corelația normelor juridice cu alte categorii de norme sociale.....	19
3.1. Corelația normelor juridice cu normele morale.....	19
3.2. Corelația normelor juridice cu normele obișnuiești (ale obiceului).....	24
3.3. Corelația normelor juridice cu normele tehnice	26
3.4. Corelația normelor juridice cu normele de conviețuire socială.....	29
3.5. Corelația normelor juridice cu normele deontologice	29
3.6. Corelația normelor juridice cu normele organizațiilor neguvernamentale sau nestatale	33

CAPITOLUL III

SISTEMUL DREPTULUI.....

1. Considerații introductive. Noțiune. Componentele sistemului de drept. Importanța studierii lui.....	34
---	----

2. Criterii de structurare a sistemului de drept.....	41
3. Evoluția istorică a sistemului de drept. Dreptul public și dreptul privat	43
4. Ramurile dreptului	46
5. Dreptul intern și dreptul internațional.....	50

CAPITOLUL IV

NORMA JURIDICĂ	53
1. Normele juridice și problema valorilor în drept	53
2. Conceptul de normă juridică.....	57
3. Trăsăturile normelor juridice	58
4. Structura normei juridice	61
4.1. Structura internă sau logico-juridică a normei juridice	61
4.2. Definirea și clasificarea elementelor normelor juridice	62
4.2.1. Ipoteza	62
4.2.2. Dispoziția.....	68
4.2.3. Sancțiunea.....	71
4.3. Structura tehnico-juridică sau tehnico-legislativă a normei juridice	76
4.4. Raportul juridic de constrângere, răspunderea și sancțiunea	85
4.5. Teorii privind dreptul statului de a aplica sancțiunea juridică, în materie penală	92

CAPITOLUL V

ACȚIUNEA NORMELOR JURIDICE ÎN TIMP ȘI

SPAȚIU	100
1. Privire generală.....	100
2. Acțiunea normelor juridice în timp	101
2.1. Intrarea în vigoare a normei juridice	101
2.2. Perioada de activitate a normei juridice	103
2.2.1. Principiul neretroactivității	104
2.2.2. Principiul neultraactivității legii	104
2.3. Ieșirea din vigoare a normei juridice	105

3. Acțiunea normelor juridice în spațiu	106
3.1. Principiul teritorialității normei juridice.....	107
3.2. Excepții de la principiul teritorialității normelor juridice.....	108

CAPITOLUL VI

IZVOARELE DREPTULUI	113
1. Privire generală. Clasificare	113
2. Cutuma ca izvor de drept.....	116
2.1. Apariția obiceiului juridic.....	117
2.2. Obiceiul juridic în dreptul românesc	118
3. Practica judecătorească (jurisprudență) ca izvor de drept	121
4. Doctrina ca izvor de drept	124
5. Contractul normativ ca izvor al dreptului.....	127
6. Actul normativ ca izvor de drept	130

CAPITOLUL VII

INTERPRETAREA NORMELOR JURIDICE	134
1. Interpretarea normelor juridice – parte integrantă a procesului de aplicare	134
2. Noțiunea interpretării normelor juridice.....	135
3. Scurt istoric asupra interpretării legilor	138
4. Obiectul interpretării normelor juridice.....	140
5. Reglementarea juridică a interpretării	142
6. Formele de interpretare a normelor juridice	143
7. Metodele de interpretare a normelor juridice	149
8. Rezultatele interpretării normelor juridice.....	158

CAPITOLUL VIII

ELABORAREA ACTELOR NORMATIVE	160
1. Tehnica juridică și tehnică legislativă	161
2. Principiile tehnicii de elaborare a actelor normative	164
3. Etapele tehnicii de elaborare a actelor normative.....	167
4. Părțile constitutive și structura internă a actelor normative	170
5. Structura internă a actelor normative.....	172

CAPITOLUL IX

RAPORTURILE JURIDICE	174
1. Noțiuni introductive. Conceptul raportului juridic	174
2. Premisele sau condițiile raportului juridic	179
3. Elementele raportului juridic	185

CAPITOLUL X

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ	201
1. Considerații generale	201
2. Conceptul răspunderii juridice.....	205
3. Principiile răspunderii juridice	208
4. Formele răspunderii juridice.....	210
5. Condițiile răspunderii juridice	215

BIBLIOGRAFIE	229
---------------------------	------------

CAPITOLUL I

TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI. ENCICLOPEDIA ȘI FILOZOFIA DREPTULUI

1. Enciclopedia juridică

Studiul dreptului ca disciplină de ansamblu și ca știință de sinteză a cunoscut, în timp, diverse denumiri ca enciclopedia juridică sau enciclopedia dreptului, teoria generală a dreptului, introducere în drept, drept general sau elemente de drept, sub care s-a configurat treptat disciplina numită astăzi *Teoria generală a dreptului*. Prima încercare de analiză enciclopedică a dreptului datează din 1275 și aparține lui Wiliam Duvantis care publică lucrarea „*Speculum Juris*” dar corpusul teoretic numit Enciclopedie juridică apare mult mai târziu, în secolul al XVII-lea.

În România, enciclopedia dreptului a fost studiată de la începutul secolului XX de către mai mulți teoreticieni, doctrinari și juriști precum: Constantin C. Dissescu, George Plastara, Al. Valimarescu, Mircea Djuvara, Eugeniu Sperantia și alții. Preocuparea pentru acest domeniu al științei juridice au avut-o alți cercetători ai fenomenului juridic, precum Andrei Rădulescu („Tratat de istoria dreptului roman”), S. Longinescu, G. Mironescu și alții.

Mircea Djuvara, eminent jurist român cu recunoaștere europeană în anii '30 ai secolului XX, specialist cu o solidă formație filozofică neo-kantiană, admitea că enciclopedia studiază permanențele juridice, adică ceea ce este constant în orice relație juridică obiectivând specificul disciplinei prin „articulațiunea însăși a gândirii juridice, căutând să determine în felul acesta ce este esențial dreptului și se regăsește în toate ramurile și manifestațiunile lui, ea distinge astfel

drumul de celelalte discipline științifice"¹. După părerea sa, „*enciclopedia juridică este înainte de toate un studiu preliminar, de orientare, înfățișând o sinteză cât mai strânsă și pe cât posibil mai ordonată a întregii științe a dreptului*”² și se ocupă cu studiul elementelor constante care apar în orice relație juridică (ideea de obligație, de subiect de drept, de sancțiune juridică).

Mai târziu și-au adus importante contribuții la dezvoltarea *Teoriei generale a dreptului* autori precum: Ioan Ceterchi, Nicolae Popa, Gheorghe Boboș, Sofia Popescu, Ioan Craiovean, Dan Ciobanu și alții.

Enciclopedia juridică se înfățișează ca o încoronare a științei dreptului, prezentând-o ca un tot unitar.

Cuvântul enciclopedie are o origine elenă. El are înțelesul unei cunoașteri în cerc, a unei științe care arată tot ce se cuprinde într-o sferă largă de abordare a problemelor comprehensive din știință.

O enciclopedie științifică poate fi de două feluri, *materială* sau *formală*.

Cea *materială* expune totalitatea cunoștințelor pe care le reprezintă o materie de studiu. Încă din secolul al XVIII-lea s-a formulat proiectul pentru Marea Enciclopedie strângându-se rezumativ toate cunoștințele omenești. Astăzi există enciclopedii sub formă de dicționare voluminoase, care cuprind toate cunoștințele dintr-o anumită ramură, de exemplu, din ramura juridică.

Enciclopedia mai poate fi însă și formală. În acest sens enciclopedia juridică extrage ceea ce este esențial din gândirea juridică, sintetizând procesul logic care delimitează toate elementele dreptului.

Determinarea dreptului permite înțelegerea subdiviziunilor și aplicațiilor lui și face posibilă surprinderea legăturii dintre drept și celelalte științe.

Enciclopedia dreptului este totdeauna un studiu de ansamblu având ca obiect să determine ce este dreptul.

Tocmai o asemenea vedere de ansamblu a dreptului, care stabilește ceea ce leagă elementele componente între ele, este obiectul de studiu distinct al enciclopediei dreptului.

¹ M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, Ed. ALL, București, 1995, p. 7.

² Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului, Enciclopedia juridică, Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, Ed. All, București, 1995, p. 5.

În realitate, enciclopedia dreptului caută să determine ceea ce este esențial dreptului și se regăsește în toate ramurile lui; arătând ceea ce distinge dreptul de celelalte discipline științifice.

2. Permanențele juridice

Mircea Djuvara definește dreptul, privit ca element unitar și de ansamblu, fixând obiectul enciclopediei juridice. Astfel obiectul enciclopediei juridice este de a expune și a studia *permanențele juridice*. Acest termen a fost întrebuințat întâi de un cunoscut jurisconsult belgian, Edmond Picard¹, profesor la Universitatea din Bruxelles.

Noțiunea de drept are patru sensuri fundamentale:

1. *în sens filosofic*, dreptul reprezintă ideea de just, corect, echitabil;

2. dreptul ca ansamblu de norme de conduită care guvernează, într-o societate organizată, raporturile sociale și a căror respectare este asigurată, dacă este necesar, de constrângerea publică – *drept obiectiv/pozitiv/sistemul dreptului*;

3. dreptul ca știință care are ca obiect ansamblul de norme juridice – *știința dreptului*;

4. dreptul în accepțiunea de prerogativă, facultate, putere a individului de a avea o anumită conduită și de a pretinde celorlalți o anumită conduită, conform cu normele sociale și putând apela la nevoie, la forța de coerciție etatică – *drept subiectiv*.

Dreptul, considera Djuvara este o știință socială; **dispozițiile juridice stabilind într-un mod exact realitatea socială căreia i se aplică**. De aici rezultă că nu poate exista o legislație care să fie **în mod necesar comună tuturor societăților**. Însă există în relația juridică **ceva, care subzistă în mod necesar oriunde**. Astfel elementele care caracterizează relația juridică alcătuiesc ceea ce numim **permanențele juridice**.

Un element formal al relației juridice, de exemplu „ideea de obligație”, se găsește pretutindeni unde avem o relație juridică. Dar aceasta presupune și prezența subiectelor de drept. Mai trebuie să existe și un

¹ M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, Ed. ALL, București, 1995, Edmond Picard, *Le droit pur, Les Permanences juridiques, Les Constantes juridiques*, Ed. Flammarion, Paris, p. 9 și 10.

obiect al relației juridice pentru că dacă ea nu se aplică la nimic, nu are niciun sens. Întrucât se recunoaște existența unei obligații ea implică și tendințele ideale spre sancțiuni juridice.

Aceste elemente nu pot lipsi din nicio relație juridică, determinând în mod constant realitatea juridică în esența ei.

Enciclopedia juridică are ca obiect tocmai analiza acestor permanențe care au fost numite de Edmond Picard „constantele dreptului”.

Permanențele juridice au un caracter numai formal și de aceea putem spune că enciclopedia, așa cum o studiem, este enciclopedie formală.

Prin elementele sale formale și permanente, fenomenul dreptului se distinge de celelalte fenomene.

Unii autori numesc și faptele care le studiază dreptul - fenomene. Aceste fenomene au ceva caracteristic întocmai cum este fenomenul chimic, fizic, biologic etc., trebuind să se descopere așadar, care este elementul acesta caracteristic. El poate fi găsit în permanențele juridice.

Acesta este obiectul specific enciclopediei juridice; astfel enciclopedia juridică nu se confundă cu celelalte materii pe care le studiază dreptul.

3. Însemnătatea enciclopediei juridice

Enciclopedia dreptului, susține M. Djuvara, ne face să înțelegem că există o asemenea realitate juridică distinctă de celelalte realități. Dacă această realitate nu ar exista, atunci ceea ce numim noi dreptate, justiție, este un simplu cuvânt fără înțeles și deci fără niciun substrat științific.

Pentru ideea de dreptate, oamenii se sacrifică; pentru interesele nejustificate nu.

Această idee de dreptate, este adânc ancorată în sufletele noastre încât noi îi subordonăm totul. Este ideea care stă ca un fundament și ca un ideal la baza oricărei activități omenești.

Dacă dreptul nu ar avea ceva specific, dacă nu ar exista un obiect distinct al enciclopediei juridice, nu ar putea să existe această idee a justiției. Astfel, este foarte important ca oamenii de știință, îndeosebi la universitate, să caute să vadă în ce constă ea, care sunt elementele sale

componente și anume de ce în felul acesta, **fenomenul juridic** se distinge de celelalte fenomene.

4. Filozofia dreptului

Filozofia dreptului are o veche și bogată istorie. Sub aspectul apariției și evoluției istorice, începuturile teoretizării dreptului s-au realizat încă din antichitate în cadrul filozofiei. Astfel, în accepțiunea filozofică termenul „*drept*” a fost utilizat încă de Platon, Aristotel și alți filozofi antici pentru a exprima ideea de echitate, dreptate, în înțeles preponderent etic. În antichitatea romană și în epoca medievală problematica filozofico-juridică era elaborată ca parte componentă a unei tematici mai generale. Abia în secolul al XIX-lea s-a ajuns ca în cadrul filozofiei să se contureze o ramură relativ distinctă a acesteia – filozofia dreptului – având ca obiect și scop studiul filozofic al dreptului.

Termenul „filozofia dreptului” apare la început în Știința juridică. Astfel, încă cunoscutul jurist german **Gustav Hugo** (1764-1844), precursorul Școlii istorice a dreptului, s-a folosit de acest termen pentru o descriere mai succintă a filozofiei dreptului pozitiv, pe care el tindea să o elaboreze ca „*parte filozofică a învățăturii despre drept*”.

G.W.F. Hegel în „*Principiile filozofiei dreptului*” (1812) de „*drept*” conceptualizează filozofia dreptului plecând de la decelarea semnificațiilor noțiunii de drept. Hegel distinge astfel câteva semnificații privind:

- 1) dreptul ca idee (ideea de drept);
- 2) dreptul ca treaptă și formă a libertății (drept natural);
- 3) dreptul ca lege (drept pozitiv)¹.

Determinarea caracterului disciplinar al filozofiei dreptului în calitate de știință juridică sau filozofică, cu ascendențe în concepțiile lui Hugo și Hegel, a căpătat o dezvoltare ulterioară în cercetările filozofico-juridice din secolele XIX și XX.

Filozofia dreptului studiază dreptul în esența sa *universală*, spre deosebire de științele juridice speciale care studiază dreptul în natura și caracterele lui particulare.

¹ Hegel G.W.F., *Principiile filozofiei dreptului*, București, Ed. IRI., 1996 p. 24.

În faimoasa sa lucrare „*Lecții de filosofie juridică*”¹, juristul italian Giorgio del Vecchio evidențiază trei aspecte fundamentale ale obiectului de studiu al filosofiei dreptului, și anume:

1. Definirea dreptului din punct de vedere *logic* în *universalitatea* sa, oferind răspuns la întrebarea ce este dreptul dincolo de formele concrete istorice sau regionale în care s-a mai manifestat. Este o abordare *metateoretică*, dincolo de cea realizată de științele juridice speciale;

2. Abordarea *fenomenologică* și *istorică* a dreptului ce vizează *originea, geneza și evoluția* sa în ansamblu, a normelor și valorilor juridice în dependență de contextele socio-culturale. Este o abordare *metaistorică* pentru că se referă la ce unește, ce este comun, în spațiul dreptului, în momentele istorice diferite;

3. Cercetarea dreptului din perspectiva *deontologică*, adică din punct de vedere al *idealului* de dreptate și al reglementării raporturilor individuale. Științele juridice speciale, prin natura lor, se mărginesc să explice un sistem juridic *existent* (ceea ce este), ce ține strict de el, fără a-l pune în discuție temeiurile. Este sarcina filosofiei dreptului să cerceteze tocmai „*ceea ce trebuie*” sau „*ceea ce ar trebui să fie*” în drept, în opoziție cu „*ceea ce este*”, opunând astfel un ideal de drept unei realități juridice date. Filosofia dreptului nu se mărginește să expună ceea ce constată, cum procedează științele dreptului, pe baza jurisprudenței, ci prin opera de sinteză pe care o face, ea joacă un rol extrem de important în formularea idealului de justiție în conformitate cu principiile superioare care trebuie să domine orice organism social.

Încă din momentul dobândirii autonomiei sale, filosofia dreptului deseori a fost confundată, la început cu *teoria dreptului natural*, iar ceva mai târziu cu *teoria generală a dreptului*.

Confuzia dintre filosofia dreptului și teoria dreptului natural a fost eliminată mai întâi de *Școala istorică a dreptului* și apoi de *Școala pozitivistă a dreptului* care a redus știința dreptului la o știință pozitivă preocupată numai de cercetarea faptelor juridice.

În ceea ce privește raportul dintre filosofia dreptului și Teoria generală a dreptului au fost stabilite unele *delimitări* dintre aceste discipline, și anume:

¹ Giorgio del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică*, Ed. Europa Nova, București, 1994.